

بسم الله الرحمن الرحيم

اقدام پژوهی

تهیه کننده: مصطفی محمدزاده

دکتری تعلیم و تربیت

دانشگاه فرهنگیان مشهد واحد ثامن

زمستان 98

سطوح تحقیقات آموزشی

تحقیقات آموزشی را می توان در سه سطح دسته بندی کرد:

1- سطح یادگیرندگان

2- سطح معلم

3- سطح دانشگاهی

فواید و نقش پژوهش برای معلم:

- (1) توسعه مهارت‌های حرفه ای خود
- (2) توجه به تغییر و بهبود فرآیند یاددهی- یادگیری
- (3) آگاهی از اطلاعات جدید در مورد دانش آموزان و شیوه های تدریس و موضوعاتی که بدون تکیه بر تولیدات پژوهشی مشکل درک می شوند.
- (4) آموزش پژوهش به دانش آموزان
- (5) رفع مشکل دانش آموزان در مسیر تحقق اهداف آموزشی
- (6) بکارگیری یافته های پژوهش در طراحی، اجرا و ارزشیابی

سطوح پژوهش در حرفه معلمی از دیدگاه پاترسون و شانون
(1993):

- 1) فرایند تولید دانش و اطلاعات
- 2) طراحی و اجرای تدریس

اقدام پژوهی (Action Research):

با توجه به معنای لغوی این دو واژه، مترجمان و اندیشمندان اجتماعی و تربیتی آن را اقدام پژوهی، پژوهش در عمل، پژوهش عملگرا، پژوهش عمل و تحقیق برای عمل ترجمه کرده اند.

اقدام پژوهی در زمره روش های تحقیق توصیفی است. بازخورد لازم برای بهبود واحد های آموزشی، فرایند یاددهی-یادگیری و نیز ارزیابی آموخته ها، را فراهم آورد. بهبود عملیات آموزشی.

در اقدام پژوهی، معمولاً معلم خود پژوهشگر است و نقش اصلی پژوهشی به عهده او می باشد.

فرایند پژوهش براساس استدلال عملی استوار است.

اقدام پژوهی رویکردی به پژوهش است که به کارگزاران و دست اندرکاران نظام آموزش و پرورش بطور اعم و معلمان به عنوان عاملان اصلی تعلیم و تربیت کمک می کند تا به گونه ای پژوهش را با موقعیت تربیتی تلفیق کنند که پژوهش بتواند نقشی مستقیم، بلاواسطه و فوری در موقعیت تربیتی و بهبود عمل آموزشی بازی کند و اسباب رشد حرفه ای آنان را فراهم کند.

تعریف اقدام پژوهی

شکلی از پژوهش توصیفی است که اغلب جامعه محور (گروه محور) بوده و توسط یک معلم یا جمعی از آنها به قصد رفع یا بهبود یک مشکل آموزشی یا تربیتی در محیط واقعی کلاس یا مدرسه انجام می شود.

در اقدام پژوهی تأکید صرف بر مسائل اینجا و اکنون و همچنین موقعیت محلی است.

اقدام پژوهی کاملاً وابسته به موقعیت است. یعنی محقق پس از تشخیص مشکلی در یک موقعیت خاص، تلاش می کند تا آن مشکل را در همان موقعیت خاص حل کند.

تکلیف انفرادی

برای جلسه آینده یک نمونه از اقدام پژوهی را جستجو کرده خلاصه آن را در کلاس ارائه نمایید.

اهمیت و ضرورت پژوهندگی توسط معلمان:

- 1- معلم بیش از دیگران در معرض پرسش های آموزشی است.
- 2- از آنجا که یافته های پژوهشی توسط خود معلم به کار می رود پس بهتر است که خود نیز دست به پژوهش بزند.
- 3- معلم مناسب ترین فرد در تشخیص مسائل آموزشی است.
- 4- مشارکت معلم در پژوهش باعث ایجاد اعتماد به نفس می شود و انگیزه درونی ایجاد می کند.
- 5- با درگیر شدن معلمان در پژوهش، مسئله جدایی میان نظریه و عمل از میان می رود.
- 6- پژوهش های معلمان در کلاس درس در مقایسه با سایر پژوهش ها کم هزینه تر و محصول تحقیقات قابل دسترس تر است.
- 7- معلم اگر از خود پژوهش کند نسبت به نتایج تحقیقات دیگران بی تفاوت نخواهد بود.
- 8- نتایج حاصل از پژوهش معلمان در کلاس درس کاملاً کاربردی است.
- 9- معلم ضمن پژوهش رشد می کند، بالفعل می شود و چاره یابی، نوآوری و نوجویی اشاعه می یابد.
- 10- در فرایند پژوهش معلم هر جا لازم است تغییرهای لازم را اعمال می کند.

دلیل توجه به اقدام پژوهی به علت توجه به دو نکته عمده است:

1) نخست اینکه اقدام پژوهی منجر به تولید یک دانش واقعی و آماده به کارگیری در کلاس درس می شود.

2) انجام این نوع تحقیق توسط کارورزان (معلمان)، به روز شدن فعالیت های رشد و توسعه حرفه ای معلمان را به دنبال دارد.

ویژگیهای اقدام پژوهی از نظر کارسون و همکاران (1989)

- (1) جنبه عملی دارد.
- (2) مشاهده منفعّل نیست و اقدام و عمل را در مرکز توجه دارد.
- (3) دموکراتیک است.
- (4) نظام مند و فکورانه است.

از نظر کارسون و همکاران آنچه اقدام پژوهی است که موارد زیر را به دنبال باشد:

- 1- بهبود کیفیت آموزش و پرورش
- 2- کار گروهی و مشترک مربیان
- 3- تأمل و بازاندیشی در امر تدریس
- 4- متشکل از گروه های خود انتقاد در مربیان
- 5- فرآیند نظام مند یادگیری
- 6- آزمایش ایده ها درباره آموزش و پرورش
- 7- خالی از تعصب
- 8- تحلیل انتقادی از محیط کار
- 9- تأکید روی موارد خاص
- 10- اثبات و یا رد اقدامات در جریان تدریس

دلایل انجام اقدام پژوهی از نظر کارسون و همکاران (1989)

- (1) با مسائل و سوالات ما و محیط کاری ما سروکار دارد نه سوالات و مسائل دیگران
- (2) شروع در لحظه حال
- (3) شناخت بهتر مربیان از اقدامات آموزشی و آشنایی با شیوه های دیگر بررسی مسائل
- (4) برقراری ارتباط مفیدتر با سایر همکاران
- (5) از بین رفتن مرزهای سلسله مراتبی موجود بین مدیران و معلمان
- (6) بررسی و تجدید عادات کسب شده مدیران و معلمان

افرادی که از نظر کوهن و مانیون می توانند به اقدام پژوهی
بپردازند:

1- معلم

2- گروهی از معلمان

3- یک یا چند معلم با یک یا چند پژوهشگر

اهداف اقدام پژوهی از نظر کوهن و مانیون:

- 1- رفع مشکل و یا بهبود آن
- 2- آموزش ضمن خدمت و مجهز ساختن معلمان
- 3- افزودن رویکردهای اضافی و یا تازه آموزش و یادگیری
- 4- بهبود ارتباط بین معلم عملگرا و پژوهشگر دانشگاهی
- 5- فراهم کردن یک روش حل مسئله در کلاس درس

ویژگی اقدام پژوهی:

- (1) اقدام پژوهی يك فرد مسئولیت پذیر است.
- (2) از بهبود وضع محیط کاری خود احساس لذت و رضایت نمود.
- (3) بالندگی شخصیت، توانمندی و اعتماد به نفس دارند.
- (4) خلاق و مبتکر هستند.
- (5) اقدام پژوهی فردي نوگراست و بدنبال تغییر و تحول پیرامون خود می باشد.
- (6) اقدام پژوهی می تواند باعث شود افراد انتقاد پذیر، مشارکت جو، شجاع، با اعتماد به نفس، ایثارگر و از خودگذشته، دلسوز و مهربان و با گذشت و ... شوند.

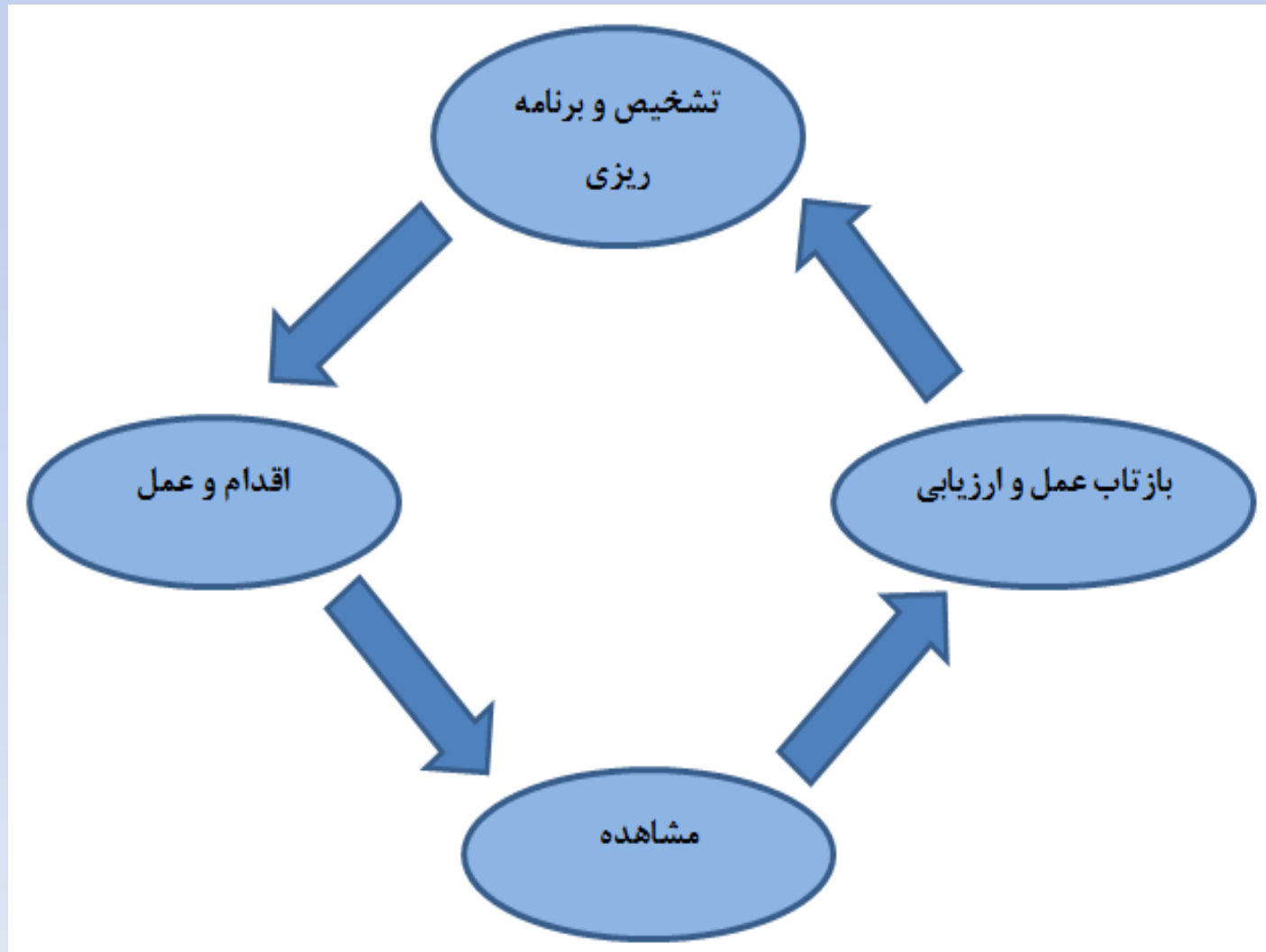
وجوه مشترک اقدام پژوهی با سایر پژوهش های علمی:

- 1- نظام مند بودن آن
- 2- بیان مسئله به طور مشخص: تشخیص و بیان مسئله
- 3- پرسش مشخص
- 4- اطلاعات مدون و جمع آوری شده: متمرکز بر روشهای جمع آوری اطلاعات
- 5- انتقادی بودن
- 6- کنترل نظام مند
- 7- تولید دانش

تفاوت اقدام پژوهی با سایر پژوهش های علمی:

- 1- استفاده از افراد مشارکت کننده در موقعیت تربیتی
- 2- انجام پژوهش در موقعیتهای واقعی و حل مشکلات واقعی
- 3- مجری پژوهش نظرات خود را با دیگر مشارکت کنندگان در میان می گذارد.
- 4- در اقدام پژوهی همه مشارکت کنندگان ارزش و اهمیت یکسانی دارند.
- 5- عدم وجود کنترل مخفیانه
- 6- بررسی مسائل ملموس و شناخته شده
- 7- تعداد نمونه های تقریباً محدود
- 8- اهمیت کمتر در تعمیم پذیری نتایج
- 9- انعطاف پذیری و قابلیت انطباق

چرخه اقدام پژوهی

مراحل عمده ي پژوهش در عمل :

1- تشخیص (کشف مساله)

2 - تغییر یا اجرا (حل مساله)

3 - ارزیابی و عرضه (ارزشیابی و نتیجه)

(نگاه کنید، فکر کنید ، عمل کنید) «استرینگر»

پژوهش در عمل را پژوهش دوری یا حلزونی یا مارپیچی می گویند. چرا؟

مراحل اقدام پژوهی:

این مراحل به طور خلاصه شامل موارد ذیل می باشد:

1. انتخاب موضوع و تشخیص کانون علاقه
2. بیان مساله (توصیف وضعیت موجود)
3. جمع آوری اطلاعات (شواهد 1) [قبل از مداخله]
4. تجزیه و تحلیل و تفسیر داده های اولیه (بررسی علمی داده های شواهد يك)
5. انتخاب راه حل یا راه حل های جدید و موقتی جهت اجرا
6. اجرای راه حل و نظارت بر آن در حین اجرا
7. مشاهده عمل و جمع آوری اطلاعات (شواهد 2) [بعد از مداخله]
8. ارزشیابی تاثیر اقدام جدید و تعیین اعتبار آن (ارزیابی و اعتبار بخشی) و مقایسه نتایج قبل و بعد از اجرای راه حل ها
9. بحث و نتیجه گیری و دادن گزارش نهایی و ارائه پیشنهادات و محدودیت های اقدام پژوهی

مرحله اول : انتخاب موضوع و عنوان اقدام پژوهی

مشخص کردن موضوعی که دارای شرایط زیر باشد .

الف - مورد علاقه شما باشد .

ب - پژوهش پذیر باشد .

ج - دارای اهمیت باشد .

د - در توان پژوهشگر باشد .

ه - پشتمانه ی اطلاعاتی داشته باشد.

و- موضوع باید مربوط به شغل فرد باشد.

مشخص کردن عنوان و موضوع تحقیق نخستین و مهم ترین گام است.

بیان مسأله (توصیف وضعیت موجود):

پژوهشگر وضعیت فعلی رابه روشنی توصیف می کند و به تعریف و بیان ابعاد مسأله می پردازد . اینکه مشکل موجود در چه شرایط و محیطی نمایان شده و عمق و گستردگی آن چقدر است و آسیب های آن کدامند ؟ در این قسمت همه ابعاد، زوایا، کمبودها، ضعف ها، کاستی ها، نقص ها، به ویژه مواردی که بناست تغییر یابد، مورد بررسی و بحث قرار داده می شود.

لازم به ذکر است مسأله بر اساس اطلاعات و شواهد کافی بیان شده باشد.

هدف مطالعه به طور واضح بیان شود

در این قسمت میتوان هم به بیان اهداف کلی پرداخت و هم بیان اهداف جزئی.

3. جمع آوری اطلاعات (شواهد 1) [قبل از مداخله]

از روشهای معتبر برای گردآوری داده ها استفاده شود.

ابزارها و روشهای گردآوری اطلاعات در اقدام پژوهی

(الف) گردآوری اسناد و تحلیل آن ها مثل بررسی پرونده تحصیلی دانش آموز، پرونده سلامت، نقاشی، خاطرات و ...

(ب) نوشته ها، یادداشتها و گزارشهای مشارکت کنندگان در اقدام پژوهی

(ج) ارزشیابیهای ماهانه، دفتر ثبت شاخص، انواع ارزشیابیهای کلاسی

(د) مشاهده (مشارکتی، غیرمشارکتی)

انواع مشاهده از نظر ساختاری: مشاهده باز، متمرکز و ساختاریافته

(ه) مصاحبه (ساختار یافته، نیمه ساختاریافته، باز)

انواع مصاحبه از نظر تعداد افراد شرکت کننده: انفرادی، گروهی

(و) وسایل ضبط شنیداری و تصویری

(ز) پرسشنامه (استاندارد شده، محقق ساخته)

4. تجزیه و تحلیل و تفسیر داده های اولیه (بررسی علمی داده های شواهد يك)

در این مرحله پژوهشگر با استفاده از اطلاعات بدست آمده از مرحله ی قبل ، اقدام به تحلیل و تفسیر داده ها می کند و با یک جمع بندی عالمانه از اطلاعات ، تاحدودی به علل احتمالی بوجود آورنده مشکل پی می برد ونظرات خود را دراین مورد ثبت می کند تا براساس آن راه حل موقتي را براي اجراء انتخاب کند.

5. انتخاب راه حل یاراه حل های جدید و موقتی جهت اجرا

با استفاده از اطلاعات جمع آوری شده و با خرد ورزی و اندیشیدن مداوم راه حل خود را با شرایط زیر انتخاب کنید.

الف: در انتخاب راه حل عجله نکنید .

ب: مطمئن باشید که اطلاعات کافی جمع آوری کرده اید .

ج: راه حلی انتخاب کنید که امکان اجرای آن باشد.

د: راه حل های پیشنهادی با موضوع و اهداف اقدام پژوهی تناسب داشته باشد.

ه: راه حل ها مبتنی بر اطلاعات و مطالعات باشند و یا ابتکاری و خلاقانه.

6. اجرای راه حل و نظارت بر آن در حین اجرا

پژوهشگر ضمن اجرای راه حل پیشنهادی خود باید دقت کند که راه حل به درستی اجراء شود. یعنی ضمن اجراء، ناظر و کنترل کننده مداوم نیز باشد .

* موارد قابل توجه در این مرحله :

- الف : پیشرفت کار را زیر نظر داشته و وقایع را ثبت کنید .
- ب : از همکاران منتقد خود در مورد پیشرفت کار کمک بگیرید .
- ج: در صورت لزوم، تغییرات لازم را در اجرای طرح اعمال کنید.
- د: فرآیند اجرا به روشنی بیان شود.
- ه: اجرای مراحل تغییر، با نظارت کافی همراه باشد.

7. مشاهده عمل و جمع آوری اطلاعات

(شواهد 2) [بعد از مداخله]

پژوهشگر پس از اجرای راه حل مطلوب خود که مدعی می باشد با اجرای آن وضعیت مطلوب حاصل گردیده، باید ملاک‌هایی را جهت اثبات ادعای خود داشته باشد.

الف: روش های گرد آوری اطلاعات را معین کنید.

ب: داده های بدست آمده که نشانگر ایجاد تغییر هستند را جهت ارائه جمع آوری کنید .

ج: داده ها را جهت قضاوت در اختیار همکاران منتقد خود قرار دهید.

د: نتایج اقدام پژوهی براساس شواهد منطقی ارزیابی شود.

8. ارزشیابی تاثیر اقدام جدید و تعیین اعتبار آن (ارزیابی و اعتبار بخشی) و مقایسه نتایج قبل و بعد از اجرای راه حل ها

در این مرحله داده های جمع آوری شده را مثل مرحله سوم تفسیر و تحلیل می کنیم . با بررسی نتایج و داده های تحقیق بعد از اجرای عمل (راه حل) از خود می پرسیم که «آیا واقعا تغییری که من به دنبال آن بودم تحقق پیدا کرده است ؟ چقدر ؟» و برای ادعاهای خود از شواهد 2 استفاده می کنیم. در این رابطه :

- 1 - دلایل محکم خود را مبني بر ایجاد تغییر بیان کنید .
- 2 - نظر همکاران منتقد خود را که مبني بر تایید تغییر باشد قید کنید . (گروه ارزیاب)

9- بحث و نتیجه گیری و دادن گزارش نهایی و ارائه پیشنهادات و محدودیت های اقدام پژوهی

نکات قابل توجه در روش اقدام پژوهی:

- 1- هدف این روش تابع موقعیت ویژه ای است.
- 2- نمونه گیری در آن محدود است و نمونه انتخاب شده معرف و نماینده واقعی جامعه نیست.
- 3- معمولاً یافته های آن فاقد تعمیم پذیری است و به موقعیتی که پژوهش در آن صورت گرفته محدود می شود.
- 4- یافته های اقدام پژوهی از اعتبار لازم برخوردار باشند.

راه های ارتقای کیفیت و روایی اقدام پژوهی

- 1- ارتقای کیفیت مشارکت و توسعه ارتباط با دیگران
- 2- توسعه روشهای انجام عمل و به حداکثر رساندن فایده عملی
- 3- از طریق کثرت گرایی و ترکیب دیدگاه ها (در تمامی مراحل اقدام پژوهی)
- 4- از طریق انجام یک کار معنادار
- 5- از طریق تلاش برای پایدار کردن پیامدها

سوالات ناظر بر کیفیت و روایی اقدام پژوهی

- (1) آیا اقدام پژوهی در شکل گیری و توسعه روابط اجتماعی و مشارکت جمعی موفق بوده است؟
- (2) آیا برنامه ریزی و فرآیند اقدام پژوهی به وسیله علایق و دغدغه های مربوط به پیامدهای عملی هدایت شده است؟
- (3) آیا در اقدام پژوهی از همه راه حل های ممکن (اصل کثرت گرایی) برای کسب دانش استفاده شده است؟
- (4) آیا اقدام پژوهی به انسجام فکری اعضای شرکت کننده منجر شده است؟
- (5) آیا اقدام پژوهی راه های فراتر از عقل نظری برای کسب دانش فراهم کرده است؟
- (6) آیا اقدام پژوهی از روی آگاهی به عنوان رویکردی مناسب برای انجام تحقیق انتخاب شده است؟
- (7) آیا اقدام پژوهی برای افراد شرکت کننده یک کار معنادار تلقی شده است؟
- (8) آیا اقدام پژوهی به پایدار شدن و فراگیر شدن اصلاحات به وجود آمده است؟

روشهای اعتبار بخشی به داده ها از نظر کوال (1982، به نقل از پاتون، 1998)

هدف استفاده از اعتبار بخشی به داده ها، به حداقل رساندن سوگیری در تفسیر نتایج می باشد.

1- استفاده از جمع بندی توضیحات متناقض

2- استفاده از حداقل سه منبع با همراهی داده های کمی و کیفی

3- مقایسه منابع چندگانه داده ها

4- مقایسه دیدگاه های چندگانه از مشاهده گران

معرفی کتاب جهت مطالعه بیشتر :

* خسرو امیرحسینی (1384) مهارت پژوهشگری در آموزش (اقدام کامل ، چاپ دوم پژوهی)، تهران ، عارف

* ابوالفضل بختیاری و یوسف ایرانی (1384) ، روش تحقیق عملی (اقدام پژوهی)، تهران ، انتشارات لوح زرین ، چاپ دوم

* علی رؤوف (1386) پژوهش در کلاس درس و مدرسه ، تهران ، مدرسه ، چاپ دوم

برای آموزش پژوهی: راهبردی* رضا ساکی و دیگران (1383) اقدام تدریس، تهران، وزارت آموزش و پرورش ، پژوهشکده تعلیم و تربیت، چاپ اول

* وجه الله سیف الهی (1384) اقدام پژوهی : آموزش یک دوره کامل روش تحقیق اقدام پژوهی، تهران ، عابد، چاپ اول

معرفی کتاب جهت مطالعه بیشتر :

* وجه الله سيف الهی (1382) راهنمای اقدام پژوهی (طرح معلم پژوهنده)
در آموزش و پرورش ، رشت ، انتشارات گیلان ، چاپ دوم

* اقبال قاسمی پویا (1382) راهنمای معلمان پژوهنده، تهران، نشر اشاره، چاپ
چهارم

* اقبال قاسمی پویا (1380) راهنمای عملی پژوهش در عمل، تهران، وزارت
آموزش و پرورش ، پژوهشکده تعلیم و تربیت ، چاپ اول

* جین مک نیف و همکاران (1382) ، اقدام پژوهی (طراحی ، اجرا ،
ارزشیابی) ترجمه محمدرضا آهنچیان ، تهران ، رشد ، چاپ اول

* مهدی رجب‌لو ، معلم و اقدام پژوهی (پژوهش در عمل) ، انتشارات نیلبرگ